

Robi Kroflič

Z nasiljem proti nasilju?

Pedagoško-andragoški dnevi 2024

Pogovorimo se o nasilju

25. 4. 2024

»Dispozicijski pogled na (nasilneža kot) gnilo jabolko zanemara sod, v katerem se nahaja, in potencialno koruptivni vpliv situacije na tiste, ki so v njej. Sistemsko analizo usmerjamo na izdelovalce sodov, na tiste, ki imajo moč oblikovati sod.«

»'Slabi sistemi' ustvarjajo 'slabe situacije', ustvarjajo 'slabe posameznike', ustvarjajo 'slabe vedenjske vzorce' celo pri dobrih ljudeh.«

»Nismo sužnji moči situacijskih sil. Vendar se moramo naučiti metod upiranja in nasprotovanja. V vseh situacijah, ki smo jih skupaj raziskali, je vedno obstajalo nekaj posameznikov, manjšina, ki je ostala trdna. Prišel je čas, da poskusimo povečati njihovo število z razmišljanjem o tem, kako so se bili sposobni upirati.« (Philip Zimbardo (2007). *The Lucifer Effect. Understanding How Good People Turn Evil*. New York: Random House, str. 10, 445 in 446)

»Danes je po svetu največ spopadov od druge svetovne vojne in očitno nekaj ne delamo prav.« (Sanja Štiglic, državna sekretarka na ministrstvu za zunanje in evropske zadeve, STA, 18. 11. 2023)

»...ko človek izklopi možnost komunikacije s tistimi, ki jih ima za zle, v tem trenutku postane zloben. Zlo je odsotnost odnosa, nezmožnost ali nepripravljenost vzpostaviti odnos do drugega človeka. Zlo je objektivacija drugega, zavzemanje skrajno monološkega stališča do drugega. Verjamem, da je to elementarna celica zla, ki se razmnožuje v množico rakavih celic sovraštva, predsodkov, brezbrižnosti in nasilja.« »Vzgojitelj, ki želi zmanjšati količino zla v svetu, se mora učiti vključiti se v dialoške odnose s tem, kar pri učencih zaznava kot zlo. Hkrati pa je pomemben izobraževalni cilj uvesti učence v svet dialoškega odnosa z drugimi ljudmi, pri čemer ne izključujemo tistih, ki jih učenci dojemajo kot zle.« (Alexander Sidorkin (1999). *Dialogue With Evil. Journal of Thought*. Letn. 34, Št. 3, str. 10 in 18)

Utemeljitev naslova predavanja

Vsako kaznovanje nedopustnega vedênja je oblika zavestnega prizadejanja bolečine kaznovani osebi s pozicije moči (kar sta dva kriterija za opredeljevanje nasilja!), a je po retributivni teoriji kaznovanja upravičeno, če je bilo nedopustno dejanje povzročeno zavestno in ga kaznujemo po načelu sorazmerja med težo prekrška in izvršeno sankcijo. Še več – v pedagoškem kontekstu od formalnega sankcioniranja prekrškov po načelih retributivne pravičnosti pričakujemo pozitivne vzgojne učinke. Ko pa po utilitaristični teoriji čezmerno (eksemplarno) kaznovanje opravičujemo s ciljem preprečiti večje prihodnje zlo, lahko rečemo, da gre za nasilno dejanje.

Primeri brutalnega vrstniškega nasilja v našem okolju

- prvo polovico leta 2023 sta zaznamovala dva primera brutalnega nasilja med mladostniki pri nas in v bližnji okolici, ki sta zamajala naše predstave o nenevarnem (»benignem«) vrstniškem nadlegovanju (bullying-u):
 - brutalen pretep deklet na strehi nakupovalnega središča v Celju, ki ga je s pasivnim opazovanjem in snemanjem na mobilnih telefonih spremljala množica vrstnikov;
 - streljanje v Beograjski osnovni šoli, podobno ekscesom, ki jih občasno spremljamo v ZDA od devetdesetih let naprej po znamenitem strelskem pohodu v Colombini
- kar je šokiralo splošno in strokovno javnost, je bila brutalna oblika nasilja, pa tudi brezčutnost pasivne množice, ki v celjskem primeru ni poskusila zaustaviti nasilja, ampak ga je s snemanjem in deljenjem posnetkov celo okrepila

Kako se je na omenjena dogodka odzvala strokovna javnost

- v šolo je potrebno vrniti bolj strogo vzgojo
 - »Šola razen 'papirnatih vzgojnih ukrepov' nima nobenega drugega ukrepa, ki bi bil učinkovit in bi imel za otroke ali starše konkretne posledice.«
 - »Zakonodaja naj omogoči, da bi lahko moteče in nasilne učence takoj odstranili iz šolskega okolja – začasna namestitve v vzgojni zavod ali pa jih imajo doma pod nadzorom starši, ki morajo koristiti dopust«.
- Udeleženci aktiva Celjskih ravnateljev so še dodali, da je treba povečati »odgovornost staršev, ki bi morali biti za kršitve svojih otrok materialno in kazensko odgovorni« (Kuralt 2023).

- velik del krivde nosijo preveč zaščitniški/permisivni starši
 - »Otroci razvajenih staršev razvajeni na kvadrat.« (Marko Juhant, povzeto po Kuralt 2023 a)
 - »Medtem ko smo upravičeno postali bolj občutljivi in pozorni, kaj se dogaja v šolah, so vaje prevzeli starši, ki ne obvladajo svojih otrok. Iz strahu pred njimi, ki grozijo z odvetniki in mediji, šole velikokrat pokleknejo.« (Kuralt 2023 b)
- digitalna kultura nam je ugrabila mlado generacijo
 - »Tiktok in druga družbena omrežja so nam ugrabila mlado generacijo.« (Marijana Kolenko, povzeto po Kuralt 2023 c)

Po prevladujočem strokovnem mnenju, ki se je izoblikovalo po ekscesnih dogodkih nasilja v prvi polovici leta 2023, moramo torej starši in učitelji prevzeti strog nadzor nad otroki in mladostniki, nasilje pa obravnavati po načelu »ničelne tolerance« - torej s strogim sankcioniranjem »gnilih jabolk« – in tako okrepiti simbolni red družbenega okolja.

Vznik politike ničelne tolerance do nasilja (PNT)

- PNT nastane v 90.-ih letih dvajsetega stoletja kot odziv na streljanja v ameriških kolidžih, kasneje pa se je prenašal v evropski prostor ne glede na barvo aktualnih političnih elit v posameznih evropskih državah
- ena od utemeljitvenih idej PNT je *teorija razbitih oken*
 - nastala je kot »ponaredek« rezultatov Zimbardove raziskave v 70.-ih letih dvajsetega stoletja v urejenem okolju Palo Alto in neurejenem okolju Bronxa
 - zapuščen avto na ulici Palo Alta je dolgo časa ostal nedotaknjen, medtem ko je bil v Bronxu hitro izropan in uničen. To je eden od eksperimentov, na katerem je Zimbardo utemeljil pomen situacijskih dejavnikov (»sod smodnika«) na vznik nasilja

- v PNT je teorija razbitih oken postala vizija policijske prakse, ki se od preganjanja kriminala preusmeri v vzdrževanje reda, dostojnega vedenja in skrbi za okolje, ki večinskemu prebivalstvu vliva občutek varnosti. Če »eno razbito okno«, ki v besedilu Wilsona in Kellinga (1982) simbolizira postopače, brezdomce, prostitutke, glasne mladostnike in z grafiti porisane zgradbe, vodi k spodbujanju resnejših kriminalnih odklonov, bi z zaščito »moralnega reda« po meri dostojnega prebivalstva, torej z doslednim preprečevanjem in strogim sankcioniranjem nedostojnega vedenja, lahko preprečili razraščanje kriminala
- opisano policijsko strategijo je v devetdesetih letih dvajsetega stoletja uveljavil župan Giuliani v elitnem predelu Manhattna v New Yorku, po sprejetju odloka o preprečevanju vnosa orožja in nevarnih predmetov v šole pa se je začela širiti po ameriških šolah v obliki strogega nadzora in nesorazmerne kaznovanja manjših prekrškov z namenom, da se preprečijo hujše oblike nasilja (Skiba, 2000)

Teoretska nedoslednost PNT

- PNT združuje argumentacijo teoretsko nekompatibilnih idej:
 - zdravorazumsko utemeljene humanistične ideje o potrebi, da vsako zlo obravnavamo kot družbeno nedopustno ravnanje
 - retributivne ideje, da je vsako zlo dejanje potrebno dosledno kaznovati, kar je tako dolžnost države kot pravica storilcev kaznivega ravnanja kot bitij, zmožnih sprejemanja pravičnih odločitev, saj le dosledno kaznovanje prekrškov krepi odgovornost otrok in mladostnikov
 - utilitaristične ideje, da lahko vsako manjše nedopustno ravnanje nesorazmerno strogo kaznujemo, če lahko s tem preprečimo večje zlo

Učinki PNT v lokalnih okoljih in ameriških šolah

- analize praks ničelne tolerance tako v lokalnih politikah kot pri vodenju šol so pokazale, da prevlada utilitarnih kaznovalnih načel vodi k neupravičenim pritiskom na moteče posameznike, ki jih družba, zasnovana na kulturi strahu (Giroux, 2009; Newburn in Jones, 2007) in spektakelskosti odločnega kaznovanja (Manning, 2007), zlahka tolerira po zdravorazumskem načelu manjšega zla
- analize šolskih disciplinskih praks so pokazale:
 - pristranskost (najpogosteje so v šolah kaznovani pripadniki manjšinskih skupin in osebe s posebnimi potrebami),
 - neinkluzivnost (saj cilja k izključevanju nasilnežev iz »zdravih sredin«) in
 - individualističen pristop k obravnavi nasilja (saj v obravnavo ne vzame običajno zapletene strukture vseh, ki so vključeni v medvrstniško nasilje – poleg nasilnežev tudi žrtev in številnih opazovalcev)
- zato ni naključje, da kljub temu, da v ZDA na zvezni ravni niso preklicali ukrepov politike ničelne tolerance do nasilja, v zadnjih letih opažamo premike v šolskih politikah ukvarjanja z nasiljem proti restorativnim ukrepom (Battje in Kaplan 2023)

Zimbardova sistemska analiza nasilja ali »kako se dobri ljudje spremenijo v slabe«

- študija Philipa Zimbarda *Luciferjev efekt. Razumeti, kako se dobri ljudje spremenijo v slabe (2007)* je metaanaliza preteklih socialnopsiholoških eksperimentov (Milgrama, Ascha, Zimbarda itn.) in sodobnih represivnih praks (zapora v Guantanamu)
- na zlo ravnanje vplivajo trije povezani dejavniki:
 - dispozicijski (»slabo jabolko«),
 - situacijski (»sod smodnika«, *bad barrel*)
 - sistemske strukture moči (ustvarjalci soda smodnika, *barrel-makers*)
- zaščitniki sistema običajno radi pripišejo vso krivdo dispozicijskim lastnostim prestopnikov, in to ne samo v penoloških institucijah, ampak tudi šolah (Morrison, 2014)

Vpliv situacijskih dejavnikov na vznik nasilja

- raziskavi Philipa Zimbarda in Stanleya Millgrama razkrivata, da običajni ljudje, ko sprejmemo družbeno dodeljene vloge, za katerimi stoji avtoriteta odločevalcev, lahko izvedemo dejanja, ki so sicer v nasprotju z našimi moralnimi prepričanji
- med konstitucijskimi dejavniki, ki olajšajo nasilno vedenje sicer miroljubnih posameznikov, Zimbardo in Millgram omenjata tri odločilne
 - avtoriteto »institucije« in odločevalcev, ki oblikujejo pravila bivanja v situaciji
 - distanco med nasilnežem in žrtvijo, ki je lahko fizična (ko so nasilna dejanja izvršena na daljavo) ali psihološka (ko so žrtve razvrednotene in jih storilci ne doživljajo več kot vredna človeška bitja)
 - pasivno sprejemanje vlog nasilnežev med udeleženci situacije
- nasprotni dejavniki (zmanjšana avtoriteta institucije oziroma demokratična ureditev družbe; bližina storilca in žrtve, izraženo neodobravanje nasilja med nekaterimi udeleženci situacije) bistveno zmanjšajo pripravljenost posameznika, da se odreče svojim moralnim prepričanjem in stori nasilno dejanje

Digitalizacija medosebnih odnosov povečuje nevarnost vznika medvrstniškega nasilja

- avtoriteta z algoritmi selekcioniranih podatkov ustvarja iluzijo o javnem mnenju, ki podpira naše poglede, in o obstoju sovražnih okrožij
- »virtualna bližina« povzroči, da se čutimo povezani s svojim socialnim krogom, a glavna socialnih stikov poteka »na daljavo« po družbenih omrežjih
- družbena omrežja onemogočajo delovanje upornikov zoper nasilni režim interesne skupine (ko se ne strinjam z režimom odnosov, sem v hipu izločen iz interesnega omrežja) in pasivizira opazovalce nasilnega vedenja (štejejo tisti, ki z vsečki potrjujejo posnete prizore nasilja ter poskrbijo za širjenje teh posnetkov)
- sovražni govor in spletno nasilje hitro prerase v fizično nasilje

- nevarnosti digitaliziranega okolja za razraščanje nasilja lahko povežemo z ugotovitvami študije Zygmunda Baumana (2006) *Moderna in holokavst*:
 - moderna je omogočila nečloveškost holokavsta s tehnologijo in birokratizacijo življenja, ki dosežeta, da normalni posamezniki sodelujejo v radikalnem nasilju proti svojim moralnim prepričanjem
 - glavna tehnološka orodja strategov holokavstva:
 - podreditev storilcev birokratskemu ustroju, ki za osnovno krepost razglasi izpolnjevanje družbenih norm/ukazov ter banalizira zlo (Hannah Arendt)
 - vzpostavitev fizične (premestitev Judov v gete in s tem prekinitev sosedskih odnosov) in simbolne distance do Judov (ideološko-metafizična opredelitev judovstva kot kulturne grožnje)
 - kriminalizacija upornikov zoper politiko holokavsta

»Odgovornost, ta osnovni element vsakega moralnega vedenja, izhaja iz bližine drugega... Razpršitev odgovornosti ... mora nujno vključevati ... zamenjavo bližine s fizično ali duhovno ločenostjo... Takšna ločitev je bila mogoča zaradi tehnološkega in birokratskega dosežka moderne družbe.« (Bauman 2006, str. 277-278)

- rešitve, ki jih predlaga Bauman:
 - avtoritarno strukturo birokratskega ustroja nadomestiti z demokracijo
 - dolžnost do družbenih zakonov nadomestiti z moralno odgovornostjo za dobrobit sočloveka in skupnosti
- v digitalni kulturi to pomeni
 - sodobne tehnologije moramo razumeti v platonističnem pomenu *pharmakona* kot zdravila in hkrati strupa (Bernard Stiegler)
 - vzpostaviti nadzor nad algoritmi, ki urejajo naš dostop do podatkov
 - virtualno povezanost v čim večji meri nadomestiti z živimi socialnimi stiki
 - stike na daljavo očistiti neosebnega „všečkanja“ in jih napolniti z osebnimi pristopi

- Preseganje individualističnega pristopa k obravnavi nasilja, ko nas namesto zgolj obravnave neposrednega akterja nasilja zanima širši socialni in družbeni kontekst, v katerem prihaja do vrstniškega nasilja, vloga žrtve in neposrednih »opazovalcev«, pa tudi ideologij in odločevalcev, ki so ključni za strukturiranje konkretnega socialnega okolja, je značilnost tako obsežne socialno-psihološke študije *Luciferjev efekt* Philipa Zimbarda (2007), kakor tudi restorativnih pristopov in ukrepov za preprečevanje nasilja (Kroflič 2019).
- Nasilni dogodki so torej vedno večfaktorski pojav, zato moramo tudi rešitve nasilnih konfliktov iskati na način, da nasilje obravnavamo v kontekstu delovanja ožje socialne in širše družbene situacije. Že iz medijskih zapisov ob dveh dogodkih, iz katerih izhajamo, je bilo razbrati, da strokovna javnost išče pojasnila za vznik vrstniškega nasilja v psiholoških značilnostih storilcev, pa tudi v vlogi staršev, družabnih omrežij in šolske kulture ter formalne ureditve. Enako velja tudi za iskanje pedagoških rešitev, ki omogočijo uspešno reševanje podobnih konfliktov.

Vzgojno-teoretski koncepti in konkretni vzgojno-disciplinski ukrepi za preprečevanje vrstniškega nasilja

- za premik v politikah vzgojne obravnave čustvenih in vedenjskih težav je potrebna sprememba načina videnja otroka, kakor tudi paradigmatskega pogleda na vzgojo
 - če v okoljih, kjer prevladuje represivna politika ničelne tolerance, na mlade gledamo kot na »gnila jabolka« in jih opisujemo kot »psihološko vznemirjene«, »potencialno brezobzirne morilce«, »skupinske posiljevalce«, »šolske strelce« in »desenzibilizirane domače teroriste« (Giroux, 2009: str. 91), se v strokovni literaturi uveljavlja podoba bogatega otroka (Dahlberg, Moss in Pence 2007), ki se povezuje z odkritji otrokovih visokih zmožnosti tako na ožjem kognitivnem kot širšem področju prosocialne občutljivosti (Kroflič 2020)
 - takšno videnje otroka vodi k premiku paradigmatskih pogledov na vzgojo od represivne in permisivno/protektivne k avtopoetski pedagogiki (Medveš 2020)

- podoba otroka kot zmožnega, prosocialno usmerjenega bitja, je podlaga ideji celovitega induktivnega vzgojnega pristopa pri spopadanju s čustvenimi in vedenjskimi težavami, da:
 - se potreba po človečnosti in sočutju pojavi, ko vstopamo v osebne odnose in se povezujemo v skupnost; tu se otrok najprej uči spoštljivih odnosov (upoštevanja potreb in perspektive drugih oseb, s katerimi stopa v odnose in skupne dejavnosti), kasneje pa tudi pomena spoštovanja dogovorjenih moralnih norm in načel (Kroflič 2007)
 - razumevanje pravičnosti in dostojanstva vseh ljudi organsko raste iz pozitivnih izkušenj človečnih, pa tudi iz negativnih izkušenj razdiralnih odnosnih aktivnosti (prav tam)
 - kognitivna izkrivljanja, s katerimi nasilneži opravičujejo svoje vedenje, večinoma koreninijo v pomanjkanju empatije in sočutja, presežemo pa jih s simetrično komunikacijo, v kateri se posameznik sooči s pomeni, ki jih dejanjem pripisujejo druge osebe v komunikaciji (Gibbs 2011);
 - najboljši način za doseganje spoštovanja šolskih pravil je udeležенost otrok/mladostnikov pri postavljanju pravil (Kroflič idr. 2009)

Od PNT k teoriji restorativnosti

- o restorativnosti lahko govorimo kot novi paradigmi pravičnosti, ki se v temelju razlikuje od filozofskih predpostavk modernega prava in je z njimi v jedru nezdružljiva, kar pa ne pomeni, da ni mogoče tudi pri sodnih sporih uveljavljati posamezne restorativne metode kot dopolnitve klasičnih sodnih obravnav, utemeljenih na konceptu retributivne pravičnosti (Završnik 2008)
- antropološka osnova modernih pogledov na kaznovanje sta kartezijski subjekt, ki razumno presoja o koristi (utilitarizem) oziroma smislu in pravičnosti (retributivizem) kaznovanja, in družbena pogodba, na kateri temelji moderna država in jo ščitimo s preganjanjem kriminala in kaznovanjem kršitev zakona
- teorija restorativnosti pa se navezuje na postmoderni subjekt, ki se oblikuje bolj tekoče, njegova racionalnost pa ni univerzalna, ampak je povezana z zgodovinskimi, institucionalnimi, sociološkimi in kulturnimi pogoji življenja: »Subjekt je vedno (pre)oblikovan, aktivno in pasivno, preko razmerij moči z drugimi in preko razmerja do samega sebe ... v (restorativnem, op. R.K.) postopku je mogoče s komunikacijo in pritegnitvijo skupnosti preoblikovati obsojenčevo in žrtvino identiteto in samopripoved /angl. *rebiographing*)/.« (Završnik 2008, str. 132)

- restorativne metode, kot so na primer restorativne konference in mirovni krogi, se ukvarjajo z vprašanji vzpostavljanja simbolnega reda šole na načelih demokracije, inkluzivnosti in kulture nenasilja. A take razprave ne temeljijo na nevprašljivem simbolnem redu statusnih pravil, ki jih postavi vodstvo šole, ampak na pogajanjih med sošolci in učitelji na osnovi temeljnih moralnih vrednot
- če restorativne metode uvedemo v okolja, kjer prevladuje klasični retributivni pogled na obravnavo kriminala, bo zahteva po popravi postala kaznovalna, restorativna soočenja pa bodo postala sredstva vzbujanja sramu in stigmatizacije, ne reintegracije (Van Ness 2014)
- zato v represivno naravnanih okoljih mediacija in restuticija (kot najbolj značilna restorativna disciplinska ukrepa) ne zagotavljata predvidenih pozitivnih vzgojnih učinkov

- temeljne značilnosti restorativnih pristopov Van Ness (2014) opredeli s koncepti
 - soočenja (storilca in žrtve)
 - poprave (škode)
 - transformacije (konfliktnih pogledov, ki postanejo bolj odnosno naravnani, ter odnosov samih)
 - številni avtorji pa opozorijo, da restorativni pristopi reševanje konfliktov vračajo v skupnost in omogočajo reintegracijo udeležencev konflikta v šolsko skupnost (npr. Cowie, 2014: str. 75)

Pozitivni učinki restorativnih pristopov

- spodbujajo pozitivno vedenje in odnose
- so alternativa kaznovalni politiki ničelne tolerance
- zagotavljajo bolj inkluzivno in harmonično šolsko kulturo
- imajo lahko pozitiven vpliv na učence, ki so prvič soočeni s posledicami lastnih dejanj
- preprečujejo vrstniško nasilje
- žrtev je postavljena v središče procesa (Sellman, Cremin in McCluskey 2014)
- poveča se razumevanje pomena pravil in zaupanje v načine njihovega uveljavljanja med mladimi,
- poveča se zaupanje v prosocialno delovanje in obrambo ranljivih vrstnikov,
- izboljša se razumevanje vzrokov, zakaj storilci posegajo po nasilnem vedenju,
- raziskuje se empatija ob čustveni pretresenosti (distresu) bližnje osebe,
- izboljša se razumevanje dejavnikov konfliktov in nasilja (Cowie 2014)

- Cremin (2011) v evalvaciji, opravljeni na petnajstih šolah v Veliki Britaniji, ki so uvedle vrstniško mediacijo, ugotavlja, da je glavna prednost tega pristopa kot dela celovitega vzgojnega koncepta
 - pomen »moralnega vzdušja in vrednot, ob katerih se učenci počutijo močnejše«, ter
 - da »je mediacijski proces najbolj primeren za najtežje zaznane posredne in psihološke oblike konfliktov in vrstniškega nadlegovanja (*bullyinga*), ki so še posebej močno izraženi v spletnem nasilju« (prav tam, str. 168)

Vzgoja z umetnostjo in drugi doživljajski projekti za preprečevanje nasilja in drugih oblik (samo)destruktivnega vedenja

- dve vodilni ideji
 - ponovno vzpostaviti
 - skupnost (saj umetnina živi toliko časa, kolikor se oresničuje v zavesti gledalca/bralca/poslušalca (Heidegger 2015)),
 - medčloveško bližino (ustvarjalcev, fiktivnih drugih in odjemalcev umetnine, ki skupaj tvorijo umetniški dogodek) in
 - pozornost na posledice ravnanja (*aesthesis* kot čutna pozornost/čuječnost)
 - mladim ponuditi dejavnosti, ki na naraven način vzbujajo občutke zadovoljstva

Izbrani primeri uspešnih doživljajskih pristopov k oblikovanju šolske kulture in kulture lokalnega okolja

Osnovna šola Orchard Garden v Bostonu

- ob zamenjavi vodstva leta 2010 so opustili obsežen sistem nadzorovanja kot preventive pred nasiljem v skladu z odlokom o šolah brez orožja, sredstva pa preusmerili v zaposlitev mentorjev vzgojnih aktivnosti s pomočjo umetnosti (likovnega izražanja, plesa, gledališča in glasbe)
- šola je po teh spremembah izrazito izboljšala šolsko klimo, povezanost z lokalno skupnostjo in počutje otrok v šoli (obisk šole je nad 95 odstotki, izključitve so se znižale za 85 odstotkov) ter posledično postala ena od najhitreje napredujočih šol po akademski uspešnosti v Massachusettsu (<http://orchardgardensk8.org> ; Means, 2015; Tur, 2013)
- na enaki osnovi je 2012 v ZDA nastala iniciativa *Turnaround Arts* (<http://turnaroundarts.kennedy-center.org/>), ki si prizadeva za strateško rabo umetnosti v izobraževanju

Islandski model preprečevanja zlorab drog in alkohola

- veliko razširjenost nikotina, alkohola in drog so v večjih mestih na Islandiji konec tisočletja uspeli radikalno zmanjšati:
 - alkohol (iz 42% leta 1998 na 5% leta 2016)
 - kanabis (iz 17% leta 1998 na 7% leta 2016)
 - cigarete (iz 23% leta 1998 na 3% leta 2016)
- ukrepi:
 - v devetdesetih do naredili analizo vedenjskih navad mladih, tudi tistih, ki niso posegali po zlorabah. Kot zaščitni dejavniki so se pokazali
 - udeležенost v prostochasne aktivnosti, še posebej šport tri do štirikrat na teden
 - količina časa, preživetega s starši
 - občutek, da v šoli skrbijo zanje
 - omejevanje pogostega ponočevanja v mestu

- za svetovalca pri razvoju preventivnih programov so najeli Harveya Milkmana, ki je na osnovi kognitivno-vedenjske paradigme razvil idejo o naravnih spodbujevalcih zadovoljstva (*natural highs*), ki v možganih spodbujajo podobne odzive kot droge, projekt pa zasnovali kot dolgoročni skupnostni projekt
- v soglasju s starši so ponudili vsem mladostnikom brezplačne dejavnosti s področja umetnosti in športa (v Reykjaviku 250 eur. na leto na posameznika), okrepili so povezave med starši in šolami prek starševskih organizacij in jih spodbudili, da več časa preživijo z mladostniki in povečajo nadzor nad »nočnimi izhodi«
 - med 1997 in 2021 se je povečal delež mladostnikov, ki med vikendi preživljajo čas s starši (iz 23% na 46%)
 - med 1997 in 2021 se je povečal delež mladostnikov, ki obiskujejo športne aktivnosti vsaj štirikrat na teden (iz 24% na 42%)
- ko so enak program (*Youth in Europe*) ponudili v številnih drugih mestih po svetu, njegovi učinki niso bili tako prepričljivi, so pa npr. v Bukarešti uspeli zmanjšati stopnjo samomorilnosti, v Kaunasu pa mladoletni kriminal. Je pa drugje težko doseči dolgoročno pripadnost skupnostnim projektom
(<https://www.theatlantic.com/health/archive/2017/01/teens-drugs-iceland/513668/>)

Omejevanje rabe pametnih telefonov med mladostniki v Greystonu (Irska)

- v Greystonu, nekajkrat »nagrajenem« kot kraju z najvišjo kakovostjo življenja na svetu, so izpostavili skupnostni cilj »zagotoviti osnovnošolskim otrokom in mladostnikom doživljanje zadovoljstva v otroštvu brez nenehnih motenj pametnih telefonov«. Ta misija ne izhaja iz nasprotovanja tehnologiji, ampak iz prvenstva, ki ga pripisujejo bistvenim prvinam otroštva: ustvarjalnosti, igri in medosebnim veščinam
- večina otrok, staršev in učiteljev učinke odločitve dojema kot zelo pozitivne
- Irsko ministrstvo za šolstvo pomaga staršem s spletnimi predlogi, kako smiselno omejevati rabo tehnologije, naročilo je tudi spremljavo projekta v Greystonu in preučuje možnosti, da bi ta projekt razširili na celotno državo

Predlogi za spremembe v delovanju šolskega sistema

(Priporočila na podlagi posveta *Kakšno šolo v prelomnih časih?* Ljubljana: SAZU. 12. 10. 2023)

- Odnosi in kultura šole, psihosocialna kakovost okolja in kakovost dela se ne morejo učinkovito urejati s formalnimi centralističnimi pravili. Potrebno je vrniti zaupanje v etiko in strokovno avtonomijo učiteljev in šole, da vsa ta vprašanja rešujejo šole v tripartitnem dogovarjanju učencev/dijakov, učiteljev in staršev, v simetrični komunikaciji, vzajemno in s sodelovanjem. Vzgoja v šoli je neuspešna, če tistemu, ki vzgaja, ponuja kot oporo le sistem sankcij in kaznovanja.
- Represivno ukvarjanje s povzročitelji nasilja in drugih težjih kršitev šolskega reda moramo nadomestiti z vzgojnimi ukrepi, ki reševanje konfliktov vračajo v skupnost, preventivno zaščito pa graditi na krepitvi skupnostne povezanosti in na pedagoških pristopih, ki spodbujajo pro-socialno vedenje, kot so pozornost do oseb v stiski, sočutna naravnost in krepitev socialnih spretnosti.

- Posebno vzgojno vrednost moramo videti v dejavnostih, ki sprožajo naravne odzive zadovoljstva, hkrati pa dokazano krepijo prosocialne zmožnosti in sočutje, kot so različni doživljajski projekti, vzgoja z umetnostjo, organizacija medsebojne pomoči in rekreativne športne aktivnosti. Doslej smo številne take projekte uspešno izvajali ob pomoči sredstev iz evropskih projektov, zdaj je čas, da se za sodelovanje učiteljev, umetnikov, kulturno-umetniških ustanov in otrok/mladostnikov zagotovijo sistemska finančna sredstva, v kurikulumih pa predvidi čas za njihovo izvajanje.
- V pripravi otrok in mladostnikov za življenje in delovanje v sodobnem svetu naj šola združuje krepitev individualne psihične odpornosti učencev in dijakov in njihovih zmogljivosti obvladovanja izzivov z razvijanjem empatije, solidarnosti, pro-socialnega in socialne odgovornosti. Sinteza vzgoje za lastno duševno zdravje in duševno zdravje svojih bližnjih z vzgojo za solidarnost in za pro-aktivno državljansko vlogo, uvaja v šolsko vzgojo vrednote individualne in skupnostne psihosocialne dobrobiti, socialne odgovornosti in človečnosti

(Priporočila na podlagi posveta *Kakšno šolo v prelomnih časih?* Ljubljana: SAZU. 12. 10. 2023)

<https://www.sazu.si/uploads/files/57ee1e0bc23371144545f64b/Posvet%20o%20%C5%A1olstvu%20-%20priporo%C4%8Dila%20in%20sinteza.pdf>

Zaključek

»Pripovedna katarza ... med drugim ponuja en način, kako se upreti vabi zla... Skratka, delo skozi izkušnjo zla – narativno, praktično, katarzično – nam lahko omogoči, da zlu odvzamemo nekaj privlačnosti, tako da lahko začnemo razlikovati med možnimi in nemogočimi načini protesta. V tem smislu je delo skozi osrednjega pomena za hermenevtiko delovanja, saj pomaga, da se je zlu mogoče upreti.«
(Kearney, R. (2002). *Strangers, Gods, and Monsters: Interpreting Otherness*. London: Routledge, str. 104-105)

Mediacijsko posredovanje in druge restorativne metode ukvarjanja z nasiljem so konkretne oblike narativnega ukvarjanja z zlom, ki omogočajo uvid, »kako se upreti vabi zla«.